TIMSS XALQARO BAHOLASH TADQIQOTI DOIRASIDA BOSHLANG‘ICH TA’LIM O‘QITUVCHILARI METODIK TAYYORGARLIGINI MONITORING QILISHNING PEDAGOGIK-DIAGNOSTIK ASPEKTLARI

Urazova Nasiba Urazbayevna,
Abdulla Avloniy nomidagi pedagogik mahorat milliy instituti tayanch doktoranti

Annotatsiya: *Ushbu maqolada TIMSS (Trends in International Mathematics and Science Study) matematika va tabiiy fanlar bo‘yicha keng joriy qilingan to‘rtinchi va sakkizinchi sinflar uchun xalqaro baholash dasturi va bunda dunyoning turli mamlakatlari reytingida O‘zbekistonning o‘rni, shu bilan birga TIMSS xalqaro baholash dasturi doirasida boshlang‘ich ta’lim o‘qituvchilarining metodik tayyorgarligini monitoring qilishning pedagogik-diagnostik aspektlari, jumladan, o‘qituvchilarning TIMSS xalqaro baholash dasturi doirasida metodik tayyorgarligini monitoring qilish natijalari, boshlang‘ich ta’limda o‘qitish sifatini oshirish maqsadida o‘qituvchilarning metodik tayyorgarligini rivojlantirish texnologiyalarini monitoring qilishning TIMSS bilan bog‘liq jihatlari haqida ma’lumotlar keltirilgan.*

Kalit so‘zlar: *TIMSS, metodik tayyorgarlik, boshlang‘ich ta’lim, o‘qituvchi, xalqaro baholash, monitoring, pedagogik-diagnostik aspektlar, matematik savodxonlik, tabiiy fan savodxonligi.*

Педагогико-диагностические аспекты мониторинга методической подготовки учителей начального образования в рамках международного исследования TIMSS

Уразова Насиба Уразбаевна
Докторант Национального института педагогического мастерства имени Абдуллы Авлони

Аннотатция: *В данной статье представлена информация о TIMSS (Trends in International Mathematics and Science Study), широко применяемой в международной программе оценки для четвёртых классов по математике и естественным наукам, и о месте Узбекистана в рейтинге различных стран мира, а также о педагогико-диагностических аспектах мониторинга методической подготовки учителей начальных классов в рамках международной программы оценки TIMSS, в частности, о результатах мониторинга методической подготовки учителей начальных классов в рамках международной программы оценки TIMSS, об аспектах мониторинга технологий развития методической подготовки учителей с целью повышения качества обучения в начальном образовании, связанных с TIMSS.*

Ключевые слова: *TIMSS, методическая подготовка, начальное образование, учитель, международная оценка, мониторинг, педагогические и диагностические аспекты, математическая грамотность, естественнонаучная грамотность.*

Pedagogical and diagnostic aspects of monitorıng the methodological preparation of primary education teachers within the TIMSS international study framework

Urazova Nasiba Urazbayevna,
Doctoral student of the National Institute of Pedagogical Excellence named after Abdulla Avloni

Abstract: *This article discusses Trends in International Mathematics and Science Study (TIMSS), an internationally recognized assessment program for fourth and eighth grade students in Mathematics and Science, as well as it examines Uzbekistan's ranking among various countries around the world in these subjects. Moreover, the article explores the pedagogical and diagnostic aspects of monitoring the methodological preparation of primary class teachers within the TIMSS framework. It includes an analysis of the monitoring results, and highlights the TIMSS-related technologies designed to enhance teachers' methodological preparation, eventually aiming to improve the quality of teaching in primary education.*

Keywords: *TIMSS, methodological preparation, primary education, teacher, international assessment, monitoring, pedagogical and diagnostic aspects, mathematical literacy, science literacy.*

Mamlakatning ertangi kundagi ijtimoiy-iqtisodiy yuksalishi bevosita ta'lim sohasining taraqqiyotiga bog'liq. Shu bois, mustaqil fikrlaydigan, ijodiy salohiyatga ega ilmli kadrlar tayyorlash bugungi kunda davlat siyosatining eng muhim yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Bu maqsadlar mamlakatimiz Prezidentining bir qator farmon va qarorlarida o'z ifodasini topgan [1,2,3,5]. Jumladan, o'qituvchilarining dars o'tish yondashuvini o'zgartirish bugungi kun talabi etib belgilandi. Bu xususida O'zbekiston Respublikasi Prezidentining tashabbusi va O'zbekiston Respublikasi Prezidentining qarori, 2024-yil 21-iyundagi PQ-231-son qarori bilan tasdiqlangan "Maktabgacha va maktab ta'limi tashkilotlari xodimlarini uzluksiz kasbiy rivojlantirish tizimini takomillashtirish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida" asosida umumta'lim maktabi o'qituvchilarini va pedagoglarining metodik tayyorgarligi rivojlantirib borilmoqda[4]. Zamonaviy ta'lim jarayonida pedagogik innovatsiyalarni qo'llash butun dunyo bo'ylab taraqqiyotning muhim tendensiyasi hisoblanadi. Mamlakatimizda modernizatsiya jarayonlari jadallashayotganligi sababli, ta'lim sohasiga yangiliklarni tizimli ravishda joriy etishga alohida e'tibor qaratilmoqda. Biroq, o'qitishning yangi mazmuni, shakli, usullari va vositalarini amaliyotga tatbiq etish bo'yicha pedagogik ilmiy izlanishlar darajasi hozircha yetarli emas. Aslida, yangilangan ta'lim tizimini muvaffaqiyatli joriy etish uchun har bir o'qituvchi ta'lim sohasidagi yangiliklarni doimiy ravishda o'rganib, ularni o'z ishida muntazam qo'llay olishi zarur.

Zamonaviy ta'lim sifatini oshirish bevosita o'qituvchilarning bilim darajasi va kasbiy mahoratiga, ularning dars jarayonida innovatsion ta'lim texnologiyalaridan qay darajada foydalana olishiga bog'liq. O'qituvchi har bir darsning samarali bo'lishini, o'quvchilarning materialni yaxshi tushunishini ta'minlash uchun pedagogik va axborot texnologiyalarini uyg'unlashtirishi lozim. Bundan tashqari, o'quvchilarda kompetensiyaviy yondashuvga asoslangan bilim, ko'nikma va malakalarni shakllantirish, ularning bilimlarini amaliyotda qo'llay olish, mustaqil ta'lim olish va kasb tanlash qobiliyatlarini rivojlantirish muhim vazifadir.

TIMSS – xalqaro tadqiqotlarda ishtirok etish orqali har to'rt yillik davriylikda mamlakatimizda amaldagi ta'lim tizimining yutuqlari va kamchiliklari tahlil qilib boriladi va natijada ushbu xalqaro baholash dasturi orqali mavjud milliy baholash tizimini ravnaq toptirish, xalqaro miqyosda o'quvchilarning yetakchi davlatlar qatorida munosib o'rin egallashi va shu orqali mamlakatimiz ta'lim tizimini yanada rivojlantirishga zamin yaratadi[9]. Mazkur xalqaro

baholash dasturi o‘quvchilarning matematika va tabiiy fanlardan ularning bilim saviyasini yetarlicha monitoring qilib borish imkoniyat beradi. Agar mamlakatimizda TIMSS xalqaro baholash dasturi o‘quvchilarning bilimini baholashda tom ma’noda asosiy manba sifatida qaraladigan bo‘lsa, hozirda o‘quvchilarda matematika va tabiiy fanlani mukammal o‘zlashtirishda yetakchi manba sifatida xizmat qilibgina qolmasdan, mamlakatimizda olib borilayotgan islohatlarga ham mos keladi.

O‘zbekiston 4-sinf o‘quvchilarining TIMSS – 2023 tadqiqot natijalariga ko‘ra, quyidagi o‘ringa munosib topilgan. Tabiiy fanlar (Science) savodxonligi bo‘yicha 412 ball to‘plangan bo‘lib, ishtirokchi 58 ta davlatdan 54-o‘rinni egallagan bo‘lsa, matematik savodxonlik bo‘yicha 58 ta davlat ichida 443 ball bilan 50-o‘ringa munosib deb topilgan. O‘zbekiston 4-sinf matematik savodxonligi bo‘yicha tadqiqotda ishtirok etgan Saudia Arabistoni (420), Quvayt (382), Janubiy Afrika (362) dan hamda 4-sinf tabiiy fanlar (Science) savodxonligi bo‘yicha Kosova (403), Marokash (390), Quvayt (373) va Janubiy Afrika (308) davlatlaridan yuqori natijalarni qayd etgan. 4-sinflarda matematik savodxonlik bo‘yicha Singapur, Xitoy, Koreya Respublikasi, Gonkong, Yaponiya davlatlari va tabiiy fanlar savodxonligi bo‘yicha Koreya, Xitoy, Singapur, Turkiya, Yaponiya kabi davlatlarning ta’lim sistemasi eng oldingi o‘rinlarga loyiq deb topilgan [6,7,8].

Ta’lim sifatini yaxshilash va samaradorligini oshirish, shuningdek, bu kabi xalqaro tadqiqotlarda yuqori ko‘rsatkichlarga erishishda turli moddiy vositalar bilan bir qatorda, boshlang‘ich ta’lim o‘qituvchilarining metodik tayyorgarligini rivojlantirish, kasbiy intelektual salohiyatini oshirish, ularning turli ta’lim texnologiyasi, metod, usullardan foydalanish ko‘nikmalarini takomillashtirish davr talabi hisoblanmoqda. Bunda boshlang‘ich ta’lim o‘qituvchilarining metodik tayyorgarligini oshirish uchun ularda eng muhim pedagogik bilimlarni, ko‘nikamlarni, malakalarni, shuningdek, o‘qituvchi faoliyati bilan bog‘liq bo‘lgan uning komunikatsiya va inson to‘g‘risida, hamkorlik va pedagogik mahorati xususiyatlari tog‘risida, xalqaro ta’lim fenomeni tog‘risida pedagogik ko‘nikmalarni rivojlantirish lozim.

Boshlang‘ich ta’lim o‘qituvchilarining o‘zini-o‘zi baholashi va motivatsiyasi, o‘z mehnatining natijadorligini anglashi bilan bevosita bog‘liq bo‘lgan holatdir, uning o‘quvchisiga, hamkasblariga, o‘ziga va barcha atrofdagilarga munosabatlarining barqaror tizimi o‘quv jarayonidagi didaktik holatlarda, o‘z bilimi va salohiyatidagi pedagogik mahoratga ega bo‘lishiga bog‘liq. Har bir o‘qituvchining pedagogik mahorati va mativatsion sohasini rivojlantirishi, ya’ni o‘z oldiga rivojlanish maqsadini qo‘ya olishi, qiziqishi va qobiliyatlarini to‘g‘ri taqsimlay olishi va yo‘naltirishi, vaqtini tog‘ri taqsimlashi shuningdek shaxsiy intilishlarini qamrab oluvchi psixologik sifatlar majmuiga ya’ni malakaga aylantirilishi lozim.

Respublikamizning Xorazm, Farg‘ona, Buxoro viloyatlari va Toshkent shahrida boshlang‘ich ta’lim o‘qituvchilarining TIMSS (Trends in International Mathematics and Science Study) xalqaro baholash dasturi talablari doirasidagi metodik kompetentligini diagnostika qilish hamda mazkur hududlardagi ta’lim-tarbiya jarayonlarining pedagogik va tashkiliy xususiyatlarini aniqlash maqsadida monitoring-so‘rovnoma tadqiqoti amalga oshirildi. Tadqiqotlarda jami 4053 ta ishtirokchi qatnashdi, jumladan, jami ishtirokchilarning 16.3% qismi Xorazm viloyati, 34.5% qismi Farg‘ona viloyati, 15.8% qismi Buxoro viloyati hamda 33.4% qismi Toshkent shahri hissasiga to‘g‘ri keldi.

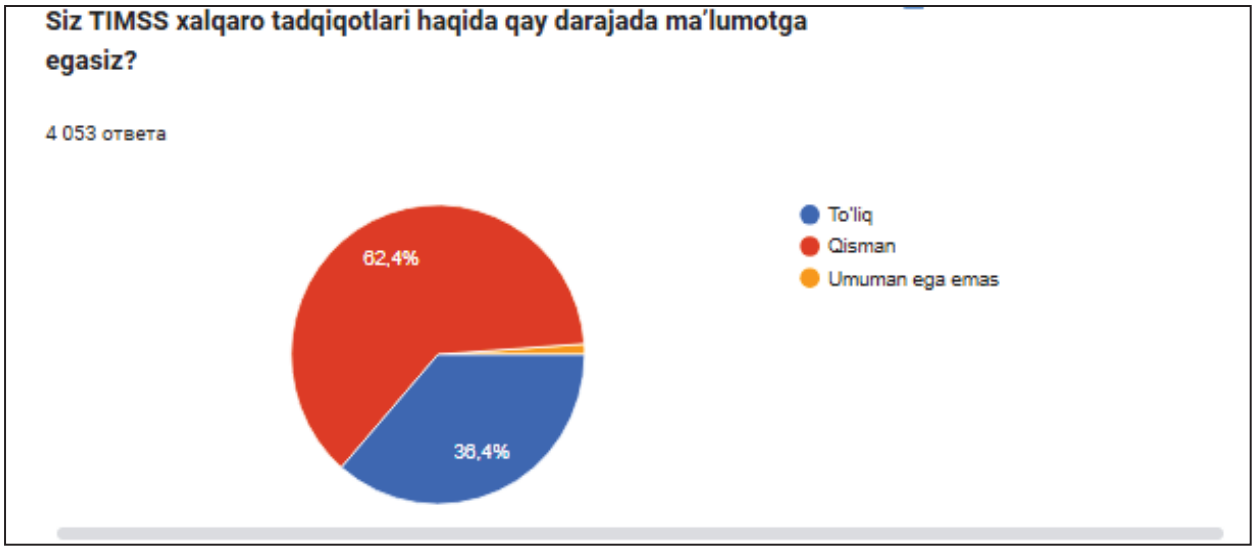
So‘rovnomada ishtirok etgan boshlang‘ich sinf o‘qituvchilariga bir qator savollar bilan murojat qilindi. So‘rovnomani biz qatnashchilarning TIMSS xalqaro baholash dasturi haqida

qay darajada ma'lumotga ega ekanligi aniqlashdan boshladik. Tadqiqot natijalariga ko'ra, 4053 nafar ishtirokchining 36.4 foizi TIMSS xalqaro baholash dasturi haqida to'liq ma'lumotga ega ekanligi, 62.4 foizi qisman xabardorligi va faqat 1.2 foizi mazkur bu xususida mutlaqo ma'lumotga ega emasligi aniqlandi. (1-rasm). Olingan natijalarning ayrimlari quyida keltirilb o'tilgan.

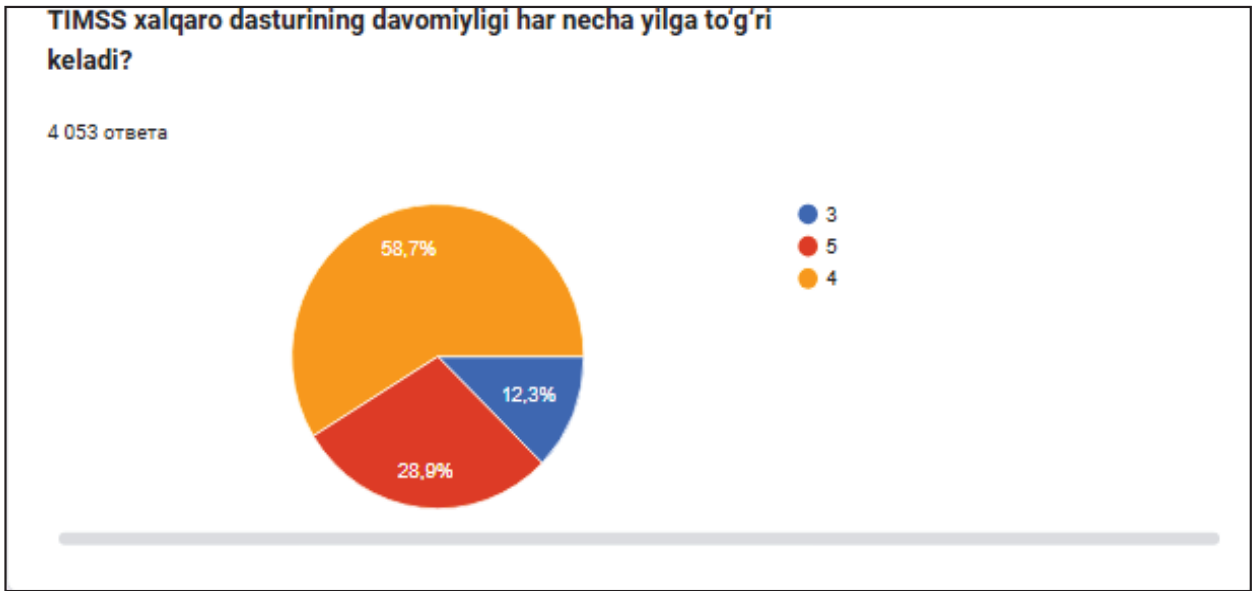
Boshlang'ich sinf o'qituvchilarining TIMSS (Trends in International Mathematics and Science Study) xalqaro baholash dasturidan yaxshi xabardor bo'lishi bir qancha muhim ilmiy-pedagogik ahamiyatga ega. Jumladan, TIMSS o'qituvchilarga o'z darslarini xalqaro standartlarga moslashtirishga yordam beradi. Bu esa o'z navbatida o'quvchilarning matematika va tabiiy fanlar bo'yicha bilim va ko'nikmalarini oshiradi. TIMSS baholash metodlari o'qituvchilarga dars berishda yangi va samarali usullarni qo'llashga yo'nalish beradi. O'qituvchilar TIMSS baholash mezonlarini bilish orqali o'quvchilarning bilim va ko'nikmalarini obyektiv baholay oladilar. TIMSS natijalari ta'lim sohasidagi xalqaro tajribalarni o'rganish va ularni o'z amaliyotida qo'llash imkoniyatini beradi.

Boshlang'ich sinf o'qituvchilarining TIMSS (Trends in International Mathematics and Science Study) xalqaro baholash dasturi to'g'risida yetarli bilimga ega emasligi bir qator salbiy oqibatlarga olib kelishi mumkin. Ushbu holat nafaqat o'qituvchilarning kasbiy faoliyatiga, balki umumiy ta'lim sifatiga ham jiddiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. TIMSS dasturining mohiyatini, baholash mezonlarini va unda qo'llaniladigan topshiriqlarning xususiyatlarini bilmaslik o'qituvchilarning dars jarayonida zamonaviy metodikalarni qo'llash, o'quvchilarda tanqidiy fikrlash, muammolarni yechish va tadqiqotchilik ko'nikmalarini rivojlantirish borasidagi imkoniyatlarini cheklaydi. Natijada, o'qituvchilar ko'proq an'anaviy, reproduktiv usullarga tayanishi mumkin, bu esa o'quvchilarning bilim olishga bo'lgan qiziqishini susaytiradi va ularning amaliy ko'nikmalarini yetarli darajada shakllantirmaydi.

TIMSS xalqaro baholash dasturi har 4 yilda amalga oshiriladi (ishtirokchilarning 58.7% qismi to'g'ri javob bergan). Lekin tadqiqotlarda qatnashgan tanlab olingan hududlar boshlang'ich sinf o'qituvchilarining 28.9% qismi 5 yil, 12.3% qismi har 3 yilda TIMSS xalqaro baholash dasturi bo'yicha imtihonlar bo'lishini qayd qilingan (2-rasm).

1-rasm. Boshlang'ich sinf o'qituvchilarining TIMSS xalqaro baholash dasturi haqida qay darajada ma'lumotga ega ekanligi haqida ma'lumot.

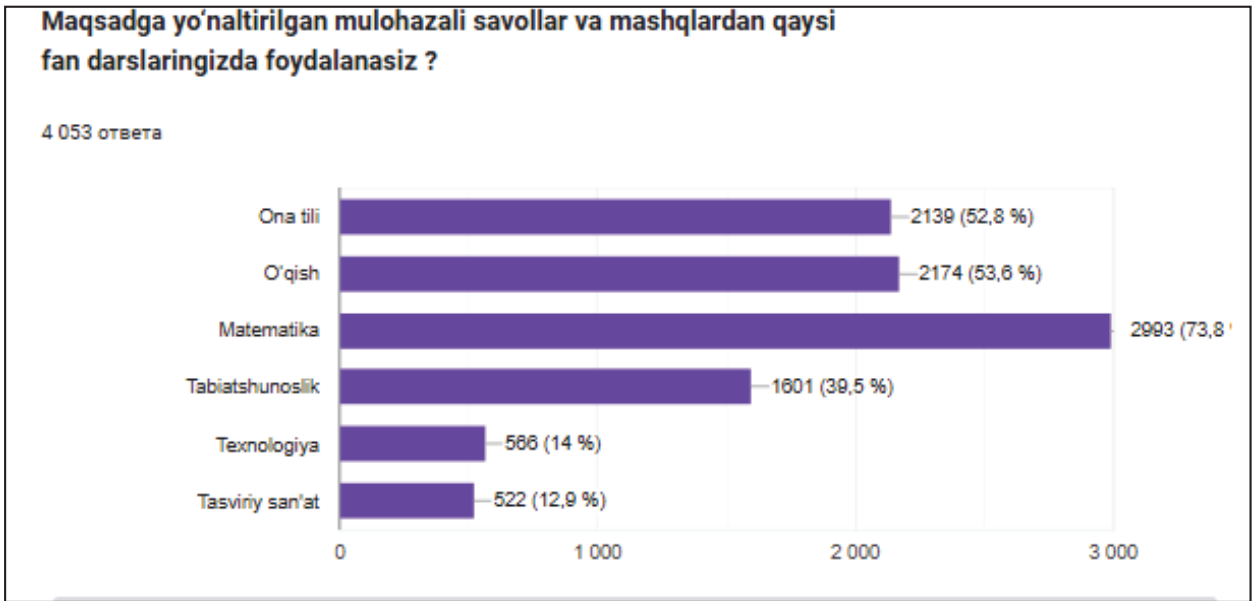
2-rasm. Boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarining TIMSS xalqaro baholash dasturi davomiyligi har necha yilga to‘g‘ri kelishini aniqlash bo‘yicha so‘rovnoma natijalari.

TIMSS dasturining asosiy maqsadi o‘quvchilarning matematika va tabiiy fanlar bo‘yicha egallagan bilim va ko‘nikmalarining xalqaro miqyosdagi darajasini aniqlashdir. O‘qituvchilarning bu dastur haqida ma’lumotga ega emasligi ularning o‘quv dasturlarini TIMSS talablariga mos ravishda tuzish, darsliklar va o‘quv materiallarini tanlash, shuningdek, o‘quvchilarning o‘zlashtirishini baholashda xalqaro standartlarga muvofiq keladigan mezonlardan foydalanish imkoniyatini cheklaydi. Bu esa, o‘z navbatida, o‘quvchilarning real bilim darajasini aniq baholashga to‘sqinlik qiladi. Ishtirokchilardan eng ko‘pi maqsadga yo‘naltirilgan mulohazali savollar va mashqlardan qaysi fan darslarida foydalanishi haqida so‘ralganda 2993 nafari ya’ni 73.8% qismi matematika fanini belgilagan. Keyingi o‘rinlarda o‘qish, ona tili, tabiatshunok fanlari belgilangan va ular ulushi mos ravishda 53.6%, 52.8% va 39.5% ni tashkil qilgan (3-rasm).

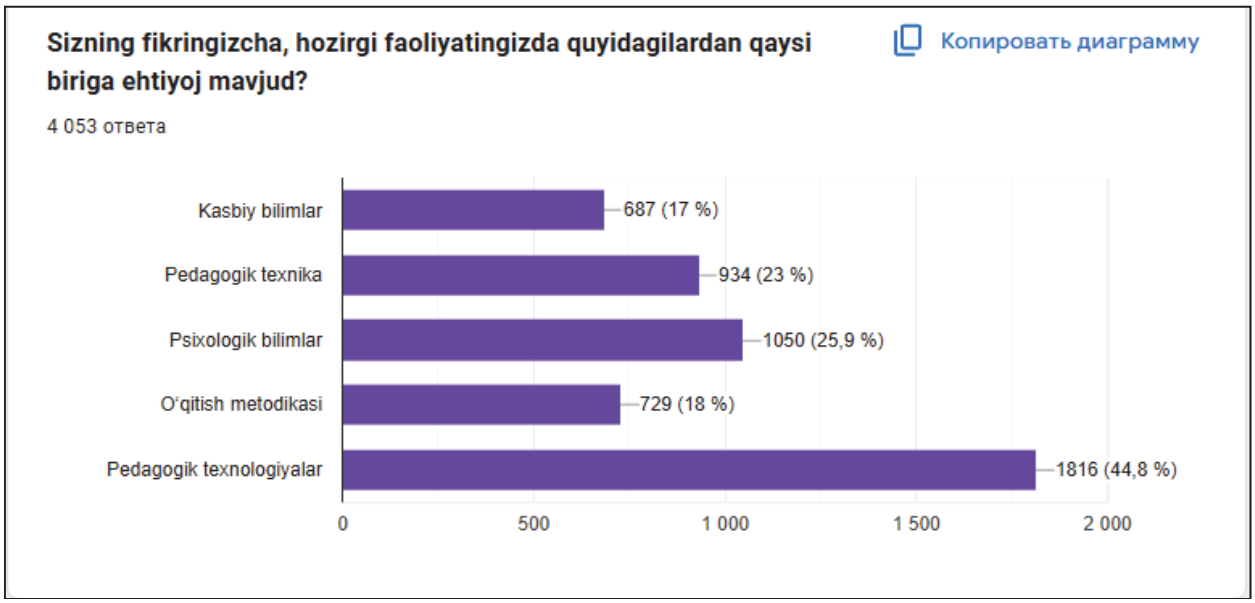
Ma’lumki, boshlang‘ich sinflarda matematika fanida maqsadga yo‘naltirilgan mulohazali savollar va mashqlardan foydalanish o‘quvchilarni oddiygina faktlarni eslab qolishdan ko‘ra, chuqurroq fikrlashga, tahlil qilishga, taqqoslashga va xulosa chiqarishga undaydi. Mulohazali savollar o‘quvchilarni dars jarayonida passiv tinglovchidan faol ishtirokchiga aylantiradi, ularning o‘z fikrlarini erkin ifoda etishlariga imkon beradi.

Tadqiqotlarda ishtirok etgan qatnashchilarning katta qismi 1816 nafari (44.8%) o‘zinig hozirgi faoliyatida pedagogik texnologiyalarga ehtiyoji yuqori ekanligini qayd qilgan (4-rasm). Umuman o‘quvchilarga dars berish jarayonida pedagogik texnologiyalarning bir qancha afzallik tomonlari bor. Jumladan, darslarni dinamik va qiziqarli qilish orqali ularning o‘rganishga bo‘lgan motivatsiyasini kuchaytiradi. Har bir o‘quvchining o‘ziga xos o‘rganish tezligi va uslubi mavjud. Texnologiyalar o‘qituvchilarga turli xil resurslar va topshiriqlarni taqdim etish orqali individual yondashuvni ta’minlashga yordam beradi. Abstrak tushunchalarni interaktiv diagrammalar, animatsiyalar va videolar orqali ko‘rsatish o‘quvchilarning materialni yaxshiroq tushunishiga yordam beradi.

Yangi o‘qitish metodlari va ularni dars jarayonida qo‘llash bo‘yicha treninglar, kurslar tashkil etishga va qo‘llanmalar yaratishga

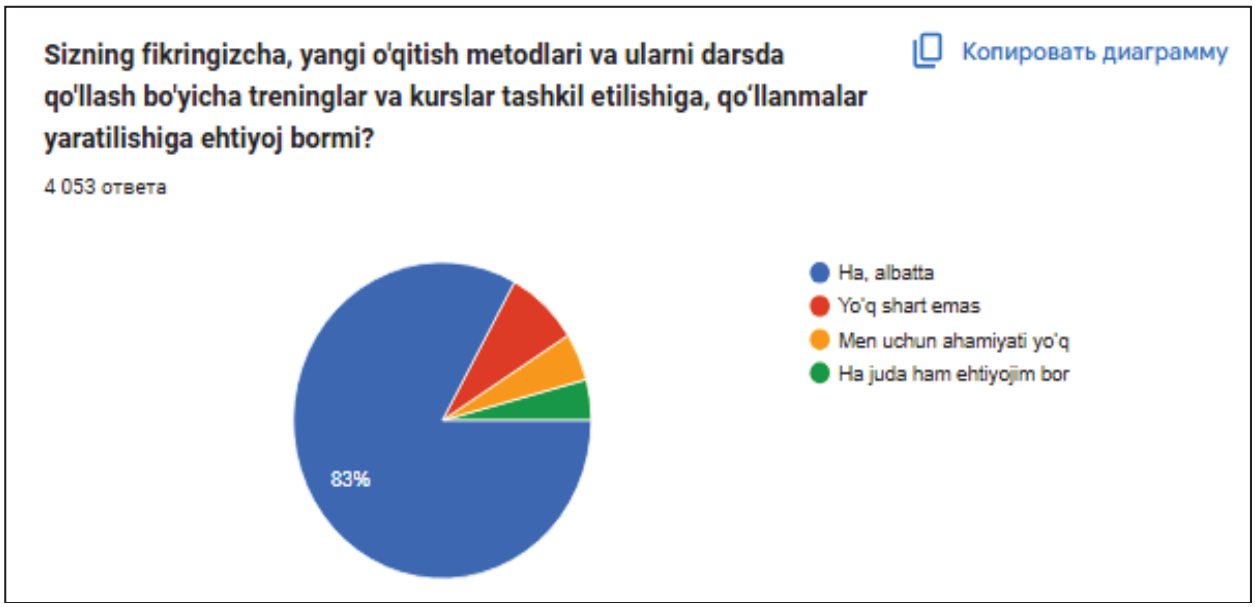

3-rasm. Maqsadga yo'naltirilgan mulohazali savollar va mashqlardan qaysi fan darslarida foydalanishi to'g'risida so'rovnoma natijalari.

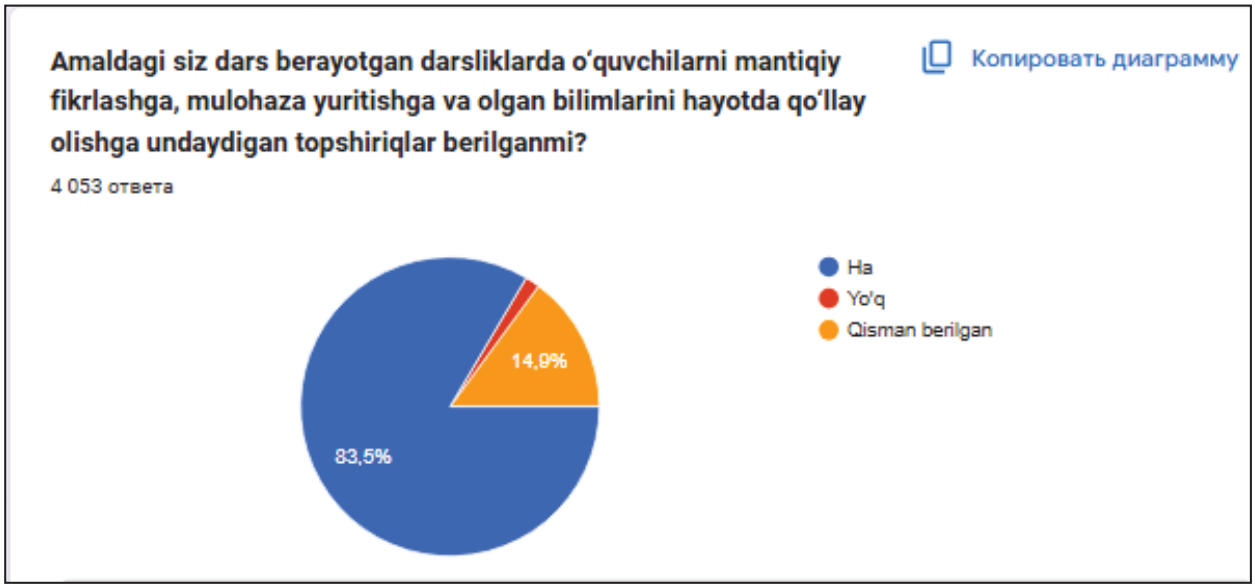
4-rasm. Boshlang'ich sinf o'qituvchilarining o'quvchilarni o'qitish jarayonida nimalarga ehtiyoji mavjudligi haqida so'rovnoma natijari haqida ma'lumot.

ehtiyoj mavjudligi haqida so'ralganda qatnashchilarning juda katta qismi ya'ni 83% qismi "Ha, albatta" javobini belgilagan. Boshlang'ich sinf o'qituvchilarning 4.2 % qismi esa "Ha, juda ham ehtiyojim bor" javobini belgilagan (5-rasm). Yangi o'qitish metodlari va ularni dars jarayonida qo'llash bo'yicha treninglar, kurslar tashkil etishga va qo'llanmalar yaratish o'qituvchilar interaktiv, faol o'qitish, tanqidiy fikrlashni rivojlantirish, hamkorlikka asoslangan ta'lim kabi yangi metodlar bilan tanishadi, turli treninglar va qo'llanmalar o'qituvchilarga ushbu metodlarni amalda qanday qo'llash, dars jarayoniga moslashtirish bo'yicha ko'nikmalar beradi hamda yangi metodlar bilan ishlash darsni yanada qiziqarli va dinamik qiladi, bu esa o'z navbatida o'quvchilarning ta'lim olishga bo'lgan intilishini yanada kuchaytiradi.

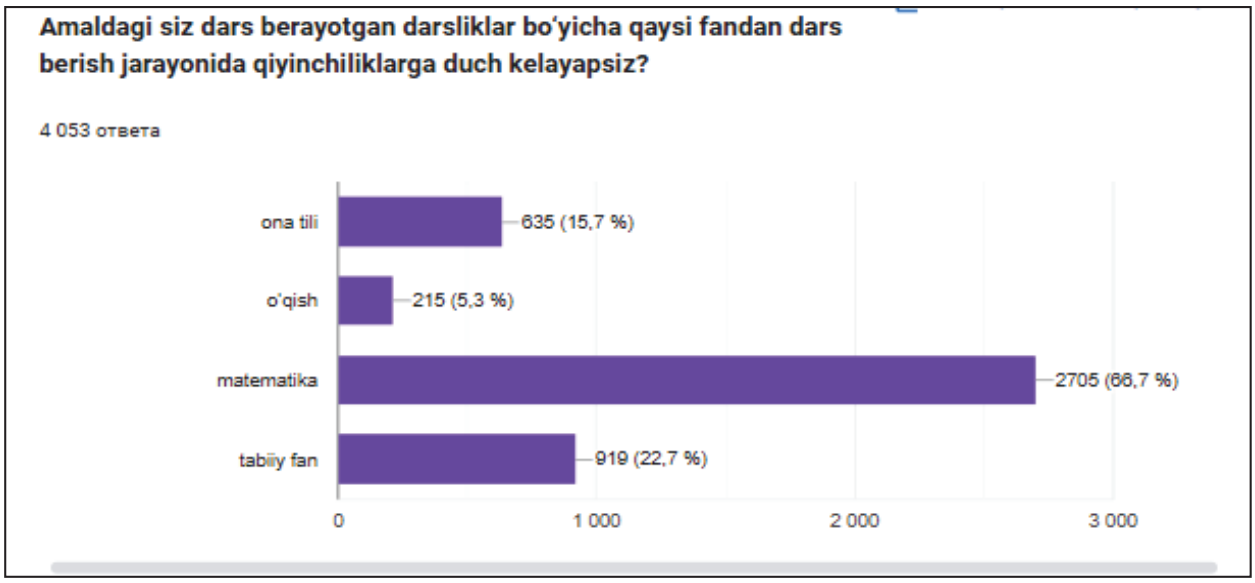
5-rasm. Yangi o‘qitish metodlari va ularni dars jarayonida qo‘llash bo‘yicha treninglar, kurslar tashkil etishga va qo‘llanmalar yaratishga ehtiyoj mavjudligi haqida so‘rovnoma natijalari

Amaldagi darsliklarda boshlang‘ich sinf o‘quvchilarini mantiqiy fikrlashga, mulohaza yuritishga va olgan bilimlarini hayotda qo‘llay olishiga undaydigan topshiriqlarning ahamiyati beqiyosdir. Bunday topshiriqlar o‘quvchilarning nafaqat akademik muvaffaqiyatini ta’minlaydi, balki ularning shaxsiy rivojlanishiga ham muhim ta’sir ko‘rsatadi. Bunday topshiriqlar o‘quvchilarni sabab-oqibat aloqalarini aniqlashga, tahlil qilishga, taqqoslashga va umumlashtirishga o‘rgatadi. Bu esa ularning mantiqiy xulosalar chiqarish qobiliyatini rivojlantiradi. Amaldagi darsliklarda boshlang‘ich sinf o‘quvchilarini mantiqiy fikrlashga, mulohaza yuritishga va olgan bilimlarini hayotda qo‘llay olishiga undaydigan topshiriqlar yetarli darajada berilgan (6-rasm)

6-rasm. Amaldagi darsliklarda boshlang‘ich sinf o‘quvchilarini mantiqiy fikrlashga, mulohaza yuritishga va olgan bilimlarini hayotda qo‘llay olishiga undaydigan topshiriqlar berilganligi haqida so‘rovnoma natijalari

So‘rovnoma ishtirokchilardan amaldagi darsliklar bo‘yicha qaysi fandan dars berish jarayonida qiyinchiliklarga duch kelayotganligi so‘ralganda ishtirokchilarning 2705 nafari yani 66.7% qismi matematika fanini belgilagan (7-rasm). Ba’zi darsliklarning murakkabligi yoki o‘quvchilarning qiziqishini uyg‘otadigan materiallarning yetishmasligi dars jarayonini qiyinlashtirishi mumkin.

Baholash tizimining o‘quvchilarning faqatgina bilimini emas, balki amaliy ko‘nikmalarini, mantiqiy fikrlashini va muammolarni yechish qobiliyatini ham baholashga yo‘naltirilmaganligi dars berish jarayonida qiyinchiliklarga duch kelishiga olib keladi. Shu bilan birga, maktablarning zamonaviy o‘quv resurslari (kompyuterlar, proyektorlar, interaktiv doskalar) bilan yetarli darajada ta’minlanmaganligi o‘qituvchilarning darsni samarali tashkil etishiga to‘sqinlik qiladi.

Boshlang‘ich ta’lim o‘qituvchilari TIMSS baholashining maqsadi, vazifasi, asosiy yo‘nalishlarini va metodologiyasini yaxshi tushunishi muhim. O‘qituvchilar dars jarayonida o‘quvchilarning mantiqiy fikrlashini, o‘rtaga tashlangan muammolarni yechish ko‘nikmalarini va tanqidiy fikrlashini rivojlantiradigan usullardan foydalanishlari kerak. O‘qituvchilar imkon qadar o‘z o‘quv dasturlarini TIMSS baholashida uchraydigan mavzular va ko‘nikmalarni qamrab oladigan holda qamrab olishi maqsadga muvofiq. Boshlang‘ich ta’lim o‘qituvchilar o‘quvchilarni TIMSS baholashiga tayyorlash uchun ularga ushbu baholash formatiga o‘xshash topshiriqlar berishlari va ularning natijalarini birgalikda tahlil qilishlari, mohiyati va mazmunini to‘la anglashi kerak. O‘qituvchilar dars olib borish jarayonida o‘quvchilarni qiziqishlarini yanada oshirish, mavzuga e’tiborini yuqori darajada jalb qilish uchun turli pedagogik texnologiyalardan foydalanishlari orqali yuqori pedagogik samaradorlikka erishadi.

Olib borilgan tahlillar va tadqiqotlar shuni ko‘rsatmoqdaki, ta’lim tizimimizda haligacha o‘z yechimini kutayotgan bir qator muammolar mavjud. Jumladan:

- ta’lim muassasalarini malakali pedagoglar bilan ta’minlash hamda o‘qituvchilarni tayyorlash tizimini takomillashtirish zarur. Chunki amaldagi o‘quv reja va dasturlarini yaratishda xalqaro ta’limdagi so‘nggi tendensiyalar va islohotlar yetarlicha e’tiborga olinmagan.

- ta’lim oluvchilarning nazariy va amaliy bilimlarini yanada mustahkamlash hamda iqtidorli yoshlarning kreativ g‘oyalarini inobatga olgan holda tizimli va innovatsion faoliyatni takomillashtirish zarur.

- o‘quvchilarning intellektual salohiyati-

ni rivojlantirishdagi kamchiliklar asosan, ko‘p jihatdan pedagoglar tomonidan bu maqsadga yo‘naltirilgan o‘quv mashg‘ulotlarining yetarli emasligi bilan bog‘liq.

- ta’lim jarayonida innovatsion pedagogik texnologiyalar va metodlarning tatbiq etilishi, pedagoglar tomonidan ularni dars jarayoniga keng joriy etishdagi faollikning yetarli emasligi bilan bog‘liq.

- ta’lim muassasalarining o‘zaro tajriba almashinuvi va hamkorlikdagi faoliyati sustligi, ko‘p jihatdan, bu borada tizimli pedagogik vazifalarning yetarli darajada tashkil etilmaganligi bilan bog‘liq.

- Boshlang‘ich sinfda o‘qitish jarayonida o‘quvchilar orasida o‘zaro munozara va o‘z nuqtayi nazarini bildirish uchun ko‘proq imkoniyatlar, muammoli vaziyatlar yaratish maqsadga muvofiq.

Ayrim o‘quv mashg‘ulotlarida pedagoglarning dars jarayoniga noananaviy uslubda dars olib borish tajribasining yetarli emasligi, faqat ma’lumotlarni takrorlash bilan chegaralanib qolmoqda. Bu esa o‘qituvchining yetarli darajada tayyorgarlik ko‘rmaganligi va bilim hamda kasbiy saviyasining pastligidan dalolat beradi. Mazkur kamchiliklarni bartaraf etish boshlang‘ich sinf o‘qituvchilaridan muntazam ravishda o‘z pedagogik kasbiy mahoratini takomillashtirib borishni, yangi pedagogik usullarni qo‘llashni va o‘z ustida doimiy izlanishda bo‘lishni talab qiladi.

Shuni alohida ta’kidlash joizki, TIMSS tadqiqoti matematik muammolarni hal qilish bilan bog‘liq bir qator vaziyatlarni baholaydi. Testlarning uchdan ikki qismi o‘quvchilardan qo‘llash va mulohaza yuritishga ko‘proq e’tibor talab etiladi. “Bilish” kognitiv domeniga doir topshiriqlarda asosan natural sonlar, shakllarni tekislikda tasvirlash, nuqtalar, kesmalar va burchaklar, o‘qish va ma’lumotlarni talqin qilish; “Qo‘llash” kognitiv domeniga oddiy va o‘nli kasrlar, shakllarni tekisliklarda tasvirlash, nuqtalar, kesmalar va burchaklar hamda “Mulohaza yuritish” domeniga natural sonlar, shakllarni tekislikda tasvirlash kabi mavzulardagi topshiriqlar matematika fandan baholash jarayonida foydalanilgan bo‘lsa, tabiiy fanlardan “Bilish” kognitiv domeniga energiya manbalari va ta’siri, moddalarning xossalari va klassifikatsiyasi, ekosistemalar, tirik organizmlarning o‘ziga xos xususiyatlari va ularda kechadigan hayotiy jarayonlar, yer va uning tuzilishi, quyosh sestemasida yer; “Qo‘llash” kognitiv domeniga issiqlik va harorat, moddalarning xossalari va klassifikatsiyasi, ekosistemalar; “Mulohaza yuritish” domeniga harakat va kuch, hayotiy sikllar, ko‘payish va irsiyat kabi mavzudagi topshiriqlar asosida o‘quvchiar xalqaro baholash dasturi TIMSS – 4-sinfda o‘zlashtirgan bilimlarini monitoring qilib baholanishi nazarda tutilgan.

Boshlang‘ich ta’lim o‘quvchilari va o‘qituvchilarinini xalqaro tadqiqotlarga tayyorlab borish muhim hisoblanadi. Agar o‘qituvchilarni xalqaro baholash dasturiga tayyorlab borilsa, nafaqat dars jarayonlari balki natijalarda ham samaradorlikka erishish mumkin. Bunda o‘qituvchi dars o‘tish usul, metod va texnologiyalaridan foydalanishni har bir darsda faollashtirishi zarurdir. Boshlang‘ich ta’limda o‘quvchilarga bilim berishda faqat yod olish usuli (masalan matematikada, sakkiz karra yetti ellik olti)dan emas aynan mohiyatga ko‘proq urg‘u berilishi kerak (ya’ni ellik olti raqamini qanday hosil qilish mumkin kabi).

Boshlang‘ich ta’limda o‘qitishning maqsadi – o‘quvchilarning ma’naviy axloqiy dunyosi, hayot haqidagi dastlabgi bilimlarga ega bo‘lish, ularda mustaqil, mantiqiy, kreativ va kritik fikrlash, muammolarni hal eta olish, kichik tadqiqotlar haqida tushunchalrni hosil qilish kabi bilim, ko‘nikma, malakalarni hosil qilish va rivojlantirish jarayonida olam va inson tabiati, shuningdek fundamental dunyoqarashni kengaytirib borishdan iboratdir. Bu kabi vazifalar boshlang‘ich ta’lim o‘qituvchisiga boshqa fan

o‘qituvchilari kabi, yuksak iqtidor, ulkan salohiyat va mahoratga ega bo‘lish talabini qo‘yadi. O‘quvchini bilim olishga qiziqtirish, barkamol shaxsga aylantirish uchun, albatta, o‘qituvchi o‘z sohasining bilimdoni bo‘lishi hamda zamon talablariga mos ilg‘or pedagogik texnologiyalar bilan qurollanishi lozim.

Xulosa qilib aytganda, boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarida metodik tayyorgarlikni rivojlantirishda zamon talablaridan kelib chiqib yondashish muhim ahamiyat kasb etadi. Avvalo, o‘qituvchilarning metodik tayyorgarligini oshirishda, ularda obyektiv zarur pedagogik bilimlar (o‘qituvchi mehnati, uning pedagogik faoliyati xususiyatlari, muloqot, shaxs to‘g‘risida, o‘quvchilarning psixik rivojlanishlari, ularning yosh xususiyatlari to‘g‘risidagi psixologiya, pedagogikadan ma’lumotlar), ko‘nikmalar (yetarlicha yuqori darajada bajarilgan xatti-harakatlar), didaktik psixologik vaziyatlar (o‘qituvchining xulqini belgilovchi, uning o‘z-o‘ziga bahosi, didaktik qiziqishlari darajasini ifodalovchi va o‘qituvchining motivatsiyasi, o‘z mehnatining ma’nosini anglash bilan bevosita bog‘liq, uning o‘quvchiga, hamkasblariga, o‘ziga munosabatlari barqaror tizimi), uning bilishga oid sohasini (pedagogik fikrlash, refleksiya, o‘z-o‘zini baholash, kuzatuvchanlik) hamda motivatsion sohasini (maqsad hosil qilish, shaxsiy motivlari, qiziqishlari) qamrab oluvchi psixologik xususiyatlar (sifatlar) majmui shakllantirilishi lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 6-noyabrdagi “O‘zbekistonning yangi taraqqiyot davrida ta’lim-tarbiya va ilm-fan sohalarini rivojlantirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PF-6108-son Farmoni. (Qonun hujjatlari ma’lumotlari milliy bazasi, 07.11.2020 y., 06/20/6108/1483-son).

2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 6-noyabrdagi “Ta’lim-tarbiya tizimini yanada takomillashtirishga oid qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida”gi PQ-4884-son Qarori. (Qonun hujjatlari ma’lumotlari milliy bazasi, 07.11.2020 y., 07/20/4884/1484-son).

3. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 23-sentyabrdagi “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonun”. O‘RQ-637-son. (Qonun hujjatlari ma’lumotlari milliy bazasi, 24.09.2020 y., 03/20/637/1313-son).

4. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining qarori, 2024-yil 21-iyundagi PQ-231-son qarori bilan tasdiqlangan “Maktabgacha va maktab ta’limi tashkilotlari xodimlarini uzluksiz kasbiy rivojlantirish tizimini takomillashtirish bo‘yicha qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida”.// https://lex.uz/uz/docs/-6981085

5. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 29-apreldagi “O‘zbekiston Respublikasi Xalq ta’limi tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to‘g‘risida”gi PF-5712-son Farmoni.

6. TIMSS 2019. Baholash qamrov doirasi. Ta’lim sohasidagi yutuqlarni baholash xalqaro assotsiatsiyasi (IEA) TIMSS 2019 baholash qamrov doirasi.Ina V.S. Mullis va Michael O. Martin, muharrirlar. Publishers: TIMSS & PIRLS International Study Center, Lynch School of Education, Boston College and International Association for the Evaluation of Educational Achievement (IEA) – B. 6. – Toshkent: 2021. https://renessans-edu.uz/files/books/2024-11-27-18-17-_5fb99e22e2a444340

7. Ergasheva M. va boshqalar. PISA, PIRLS TIMSS xalqaro baholash dasturlariga maktab o‘quvchilarini tayyorlash mexanizmlari. Metodik qo‘llanma. – Toshkent, 2022. – 212 b.

8. Ergasheva M. Xalqaro tadqiqotlarga tayyorgarlik ko‘rishga yo‘naltirilgan tayanch maktablar uchun treninglar o‘quv dasturi. Metodik tavsiya. Ta’lim sifatini baholash bo‘yicha xalqaro tadqiqotlarni amalga oshirish milliy markazi. Tabiiy savodxonlik bo‘yicha. – Toshkent, 2021 y. – 245 b.

9. https://www.TIMSS /IEA.nl/studies/iea/timss